

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-10>

УДК 338.43: 631.1:355.4(477)

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

KEY ASPECTS OF COMPETITIVENESS AND PRODUCT QUALITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF MILITARY AGGRESSION

Волкова Неля Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8374-1546>

Мехтієв Руслан Ехтібарович

здобувач вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9015-6227>

Попадін Євгеній Володимирович

здобувач вищої освіти,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0978-4118>

Volkova Nelia, Mehtiev Ruslan, Popadin Yevhen
Poltava State Agrarian University

Стаття присвячена дослідженню ключових аспектів, які визначають конкурентоспроможність та якість продукції аграрного підприємства в умовах воєнної агресії. Наголошено на важливості якості продукції, яка відіграє вирішальну роль у конкурентному середовищі сучасного ринку. Зазначено, що якість продукції не тільки задовольняє потреби споживачів, але й впливає на імідж підприємства, можливість виводу продукції на міжнародні ринки, приваблення інвестицій та попит на продукцію. Досліджено вплив воєнної агресії на аграрні підприємства та їх конкурентоспроможність, відзначаючи специфічні умови та виклики, з якими вони стикаються. Зокрема, встановлено, що це: зниження рівня інвестицій, обмеження доступу до ринків та загрози для інфраструктури і робочої сили. Наголошено, що підвищення якості аграрної продукції не лише сприяє виживанню підприємств, але і створює передумови для їхнього розвитку в умовах складних викликів і є важливим кроком до забезпечення стабільності і конкурентоспроможності аграрного сектору, а також до розвитку країни в цілому.

Ключові слова: конкурентоспроможність, якість продукції, аграрні підприємства, воєнна агресія, сільське господарство, виробництво, аграрне виробництво, економічна стійкість.

The article discusses a new paradigm of strategic entrepreneurship, where product quality becomes a key element in responding to consumer requests and simultaneously reducing production costs. Domestic manufacturers face two important trends that shape the concept of the quality system: growing consumer demands for product quality and insufficient equipment of enterprises with modern equipment. The definition of product quality and its importance for the competitiveness of enterprises is provided. Focusing attention on achieving the optimal level of quality, enterprises are actively fighting for the preservation of high positions in the market and the possibility of increasing prices. Product quality becomes an integral part of competitiveness and includes various consumer properties of products, such as functionality, ease of use, appearance and other consumer properties. It is noted that the concept of quality is relative and depends on the context and needs of consumers. It is noted that the growth of product quality becomes an effective mechanism in the competitive struggle, helping enterprises to increase their competitiveness, attract investments, enter foreign markets and form a positive image. It is the result of a combination of labor efficiency, scientific and technical development, effective organization of production and use of experience of national and foreign enterprises and standardization. In addition, product quality management requires attention to key factors such as employee qualifications, equipment condition, technological processes and controls.

High product quality determines the competitiveness of enterprises and can be a key indicator of their success. The threats and opportunities for the agricultural sector of Ukraine in the conditions of the military conflict with Russia are analyzed. It is noted that despite the challenges, Ukrainian enterprises can turn unfavorable circumstances into opportunities by diversifying products, applying technological solutions, increasing labor productivity, and developing the local market.

Keywords: competitiveness, product quality, agricultural enterprises, military aggression, agriculture, production, agrarian production, economic resilience.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економічних та торговельних процесів вимагає від аграрних підприємств не лише виживати на ринку, а й активно конкурувати, привертаючи увагу споживачів та партнерів. Історично аграрний сектор завжди був важливою складовою економіки багатьох країн, але сьогодні, у контексті російсько-українського конфлікту, ця галузь стикається із надзвичайними викликами. Умови війни та геополітичної нестабільності призвели до значних перешкод у роботі аграрних підприємств. Обмежена доступність ринків та заборони на торгівлю з певними країнами створюють складні умови для експорту продукції. За таких обставин конкуренція стає більш жорсткою, і здатність підприємств забезпечити високу якість продукції стає ключовим фактором їхньої конкурентоспроможності. Аграрні підприємства повинні не лише вирощувати та виробляти продукцію, яка відповідає сучасним стандартам якості та безпеки, але й активно вдосконалювати процеси виробництва, контролювати якість на кожному етапі виробництва та впроваджувати сучасні стандарти. Однак, найбільше, що може допомогти аграрним підприємствам в умовах війни, – це відповідність їх продукції високим міжнародним стандартам якості. Це дає можливість підприємствам відкривати нові ринки і залучати іноземних партнерів, підвищуючи свою конкурентоспроможність та забезпечуючи стійкість у складних геополітичних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова спільнота постійно звертає увагу на проблему якості аграрної продукції та її вплив на конкурентоспроможність підприємств. Останніми роками багато вчених, як українських, так і закордонних, працюють над цим важливим питанням, намагаючись знайти нові підходи та розв'язання. Серед українських вчених, які внесли значний внесок у вивчення цієї проблеми, можна виділити І. Абрамович, М. Бальзан, Д. Гасюка, Л. Землян, О. Кучеряву, В. Мишина, М. Негрей, Б. Омельчук, Г. Павлову, О. Павлову, К. Павлова, О. Трофімцеву, В. Русана та інш. Їхні наукові дослідження виявили, що висока якість аграрної продукції є важливим чинником забезпечення

конкурентоспроможності підприємств. Також слід відзначити закордонних вчених, які досліджують взаємозв'язок між якістю аграрної продукції та конкурентоспроможністю підприємств. Серед них: С. Джордж, А. Ваймерскірх, А. Фейгенбаум, Дж. Х. Харрінгтон та інші. Вони аналізують різні аспекти цієї проблеми, зокрема оптимальні підходи до забезпечення якості продукції, яка відповідає вимогам споживачів, та її вплив на підвищення конкурентоспроможності підприємств. У цілому, останні публікації науковців, які досліджують такий взаємозв'язок, свідчать про постійний інтерес до цієї теми та намагання знайти оптимальні шляхи покращення якості продукції з метою забезпечення стійкої конкурентоспроможності на ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження та аналіз ключових аспектів, які визначають конкурентоспроможність та забезпечують високу якість сільськогосподарської продукції українських аграрних підприємств в умовах російської воєнної агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У новій парадигмі стратегічного підприємництва виникає суттєво нове уявлення про роль якості, яка стає основною важливою складовою для відповіді на потреби споживачів та одночасного зниження виробничих витрат. Спрямовуючи зусилля на досягнення оптимального рівня якості, підприємства активізують конкурентну боротьбу за утримання високих позицій на ринку. Виняткова якість продукції сприяє збільшенню попиту на неї, що забезпечує зростання прибутку. Це досягається не лише за рахунок розширення обсягів продажу, але й завдяки можливості пропонувати вищі ціни. Якість продукції, в цьому контексті, є невід'ємною частиною конкурентоспроможності. Вона представляє собою сукупність характеристик та властивостей, що визначають, наскільки продукт може задовольнити потреби споживачів відповідно до їх очікувань та вимог. Поняття якості є відносним, оскільки воно може змінюватися залежно від контексту. Висока якість може задовольняти певним потребам, але не відповідати іншим. Важливим аспектом

якості є комплекс показників, які характеризують продукт з різних боків, таких як його функціональність, зручність використання, зовнішній вигляд та інші споживчі властивості [2]. Збільшення якості продукції виступає як ефективний механізм в конкурентній боротьбі, допомагаючи підприємствам підвищити свою конкурентоспроможність та стабільно утримувати позиції на ринку. Висока якість впливає на зростання інвестицій, задоволення попиту, виходу продукції на зовнішні ринки, формування позитивного іміджу підприємства. Вона є результатом сполучення ефективності праці, науково-технічного розвитку, ефективної організації виробництва, використання досвіду національних та іноземних підприємств та стандартизації, що дозволяє забезпечити відповідність продукції її функціональному призначенню [1]. Концепція якості продукції базується на сукупності споживчих характеристик, які відповідають конкретним потребам, враховуючи призначення продукції. Рівень якості визначає не лише конкурентоспроможність продукції, але і загальну витратність виробництва. На відміну від цього, підвищення якості, як правило, супроводжується додатковими витратами, що можуть впливати на підвищення вартості продукції. У сфері управлінського аналізу виділяють загальні, індивідуальні та непрямі показники якості продукції. Ці показники відображають різні аспекти, такі як параметричні характеристики, вимоги споживачів, технологічні особливості та дизайнерські аспекти виробу. Також важливою є ступінь стандартизації та уніфікації продукції, її надійність і тривалість служби. Всі ці аспекти визначають якість продукції та впливають на її конкурентоспроможність на ринку (табл. 1).

Для ефективного підвищення якості продукції слід звернути увагу на ключові фактори, що впливають на якість, такі як: рівень кваліфікації працівників, стан обладнання та інструментів, вимірювальних засобів, дотримання технологічних процесів та контролю. Таким чином, виробництво високоякісної продукції є ключовим елементом, що допомагає підприємствам отримати конкурентну перевагу. Висока якість продукції сприяє збільшенню обсягів реалізації товарів та приносить більший прибуток. Цей аспект є основним індикатором конкурентоспроможності продукції підприємства [5]. Питання конкурентоспроможності аграрної продукції в Україні в умовах російської агресії має особливий контекст. Російська агресія призвела до захо-

плення територій, включаючи придніпровські та приазовські землі, які раніше були ключовими аграрними регіонами України. Це призвело до серйозних викликів для сільського господарства та аграрного бізнесу України [6]. Серед чинників, які впливають на конкурентоспроможність та якість аграрної продукції в умовах військового конфлікту варто виокремити:

1. Безпеку та стабільність, адже війна спричинила руйнування інфраструктури, знищила поля та ферми в окремих районах півдня та сходу України, а також порушила ланцюжки поставок. Важливо забезпечити безпеку аграрних регіонів та забезпечити стабільність виробництва для продовольчої продукції.

2. Доступ до ресурсів: військові дії обмежили доступ до важливих ресурсів, таких як вода, земля, паливо і інші, що негативно вплинуло на продуктивність галузі та якість продукції. Тому вкрай важливо допомогти аграрним виробникам відстоювати стандарти якості та безпеки, навіть у важких умовах воєнного конфлікту.

3. Збутові ринки: воєнна агресія росії призвела до обмежень на експорт і імпорт аграрної продукції через закриття кордонів, торгові обмеження та обстріли портів, що негативно вплинуло на можливості збуту для аграрних виробників, зниження торговельних зв'язків та введення торговельних обмежень. Крім того, обмеження на експорт і імпорт аграрної продукції впливає на якість продукції через зниження рівня конкуренції і можливість скорочення вимог до якості продукції на внутрішньому ринку.

4. Технології та інновації: війна призвела до зниження досліджень та розвитку нових технологій для сільськогосподарського сектору. Розробка деяких інновацій призупинена через втрату зв'язків і ресурсів. Крім того, наразі увага розробників спрямована на потреби фронту.

5. Робочу силу: військові дії стали причиною міграції населення деяких регіонів нашої країни, зокрема сільських жителів, що вплинуло на доступність робочої сили для сільськогосподарського виробництва.

6. Фінансову стабільність: війна спричинила економічну нестабільність та девальвацію валюти, що вплинуло на вартість виробництва та здатність конкурувати на світовому ринку.

7. Ціни на енергоресурси: через воєнний конфлікт відбулося збільшення цін на паливо і енергоресурси, що підвищило витрати на транспортування і переробку сільськогосподарської продукції.

Таблиця 1

**Аналіз показників якості продукції та їх вплив
на конкурентоспроможність аграрного підприємства**

Тип показника якості	Показник якості	Характеристика показника	Вплив показника на конкурентоспроможність
Загальні показники	Обсяг сертифікованої продукції в загальному обсязі випуску	Визначає, яка частка продукції має сертифікат відповідності стандартам, що може вплинути на сприйняття товару споживачами.	Важливий показник для оцінки конкурентоспроможності, оскільки сертифікована продукція може здобувати більше довіри споживачів.
	Відсоток важливої продукції в загальному обсязі випуску	Показує, яка частина важливої продукції займає в обсязі виробництва, що може свідчити про пріоритетні напрямки компанії.	Визначення відсотку важливої продукції від загального обсягу може вказувати на напрямки, де підприємство має конкурентні переваги.
	Відсоток продукції, яка відповідає світовим стандартам	Підкреслює, яка частка продукції відповідає вимогам і стандартам, що може вказувати на конкурентоспроможність на міжнародному рівні.	Висока відповідність стандартам може підвищити шанси на входження на зовнішні ринки.
	Відсоток експортованої продукції до високорозвинених промислових країн	Розкриває, яка частка продукції експортується до розвинених країн, що може вказувати на спроможність впоратися з вимогами високих стандартів.	Експорт до розвинених країн може вимагати відповідності найвищим вимогам, що впливає на конкурентоспроможність.
Індивідуальні показники	Корисність	Оцінює, наскільки продукція задовольняє потреби та вимоги споживачів щодо його функціональності та користі.	Корисна продукція має велику споживчу цінність, що сприяє його конкурентоспроможності.
	Надійність	Відображає, наскільки продукція є стійкою до різних умов експлуатації та відомих небезпек.	Надійна продукція знижує ризик негативних випадків для споживачів, підвищуючи конкурентоспроможність.
	Технологічність	Оцінює, наскільки продукція має оптимальний технологічний процес виробництва, що може вплинути на ефективність та вартість виробу.	Використання передових технологій може забезпечити перевагу на ринку та підвищити конкурентоспроможність.
	Естетичність виробів	Вказує на зовнішній вигляд та дизайн продукції, який може впливати на сприйняття споживачів та їх відношення до товару.	Приємний зовнішній вигляд може привабити більше клієнтів та підвищити конкурентоспроможність.
Непрямі показники	Штрафи за низьку якість продукції	Показують фінансові витрати на неякісну продукцію, що може бути важливим мотиватором для підвищення якості.	Великі штрафи можуть мобілізувати підприємство до покращення якості та підвищення конкурентоспроможності.
	Втрати від відбраковування	Розкривають економічні втрати через відбраковування, що може стимулювати розробку та впровадження заходів щодо покращення якості.	Зниження витрат через відбраковування може позитивно позначитися на конкурентоспроможності підприємства.

Джерело: розроблено авторами

8. Ризики для здоров'я і якості продукції: воєнні дії призвели до забруднення ґрунтів та водних джерел (наприклад, через підлив Каховського водосховища) хімічними речовинами та іншими забруднюючими речовинами, що безпосередньо впливає на якість продукції і безпеку споживання.

9. Зниження попиту: російська агресія призвела до зменшення споживчого попиту на продукцію, особливо на внутрішньому ринку, через зменшення доходів населення та загрозу безпеки. Це призвело і до зниження

рівня якості продукції через зменшення вимог споживачів і можливість зниження стандартів. Забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції в умовах війни є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та швидкої адаптації до непередбачуваних обставин. Військовий конфлікт порушує звичний хід сільськогосподарського виробництва, переробки та торгівлі продукцією [4]. Однак, деякі з цих викликів можуть бути перетворені на можливості, якщо вживаються належні заходи (табл. 2).

Таблиця 2

Фактори забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції в умовах війни

Фактори забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції	Значення для аграрного сектору	Заходи
Диверсифікація продукції	- Зниження ризику залежності від одного виду культури; - Збільшення можливостей для експорту	- Розширення асортименту продукції; - Вивчення нових ринків для експорту
Технологічний прогрес	- Підвищення конкурентоспроможності; - Зменшення витрат	- Використання сучасних агротехнологій; - Автоматизація с.-г. процесів; - Застосування аналізу даних
Збільшення продуктивності праці	- Зниження витрат та підвищення ефективності виробництва	- Оптимізація робочої сили; - Вдосконалення трудових процесів
Ринковий аналіз	- Забезпечення стабільного доходу; - Можливість реагувати на зміни в попиті	- Вивчення ринкових тенденцій; - Пошук нових ринків для експорту
Доступ до фінансування	- Підтримка фінансової стійкості; - Здатність витримувати фінансові випробування	- Забезпечення доступу до кредитів; - Фінансове планування і управління
Захист від ризиків	- Зменшення впливу природних та економічних ризиків - Підвищення стійкості сільськогосподарського сектору	- Розробка планів управління ризиками; - Створення резервів для надзвичайних ситуацій
Співпраця та об'єднання	- Забезпечення спільної закупівлі та збуту; - Лобіювання інтересів галузі перед урядом	- Створення с.-г. спілок і кооперативів; - Проведення спільних ініціатив та програм
Розвиток місцевого ринку	- Зменшення залежності від експорту; - Збільшення споживчого попиту на місцеву продукцію	- Просування місцевої продукції; - Залучення місцевих споживачів
Збереження ресурсів	- Довгострокова стійкість; - Зменшення впливу на природу	- Використання сталих с.-г. практик; - Збереження природних ресурсів
Підтримка від держави	- Забезпечення фінансової підтримки; - Заходи для збереження конкурентоспроможності	- Надання субсидій с.-г. підприємствам; - Запровадження податкових пільг та інших форм підтримки

Джерело: розроблено авторами

Важливо зауважити, що в умовах війни сільське господарство зазнає серйозних викликів, але правильна стратегія та підходи можуть допомогти зберегти його стійкість і конкурентоспроможність.

Висновки. Отже, якість продукції є ключовим фактором, що визначає успішність сільськогосподарських підприємств і позиціонує їх на ринку. Вона впливає на споживчу цінність продукту, формує імідж відповідальної та надійної компанії, задовольняє вимоги клієнтів і відкриває нові горизонти для розвитку та зростання прибутку. Умови військового конфлікту створили виклики, але також призвели до можливостей для покращення якості продукції і підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку. У цих умовах, підприємства сільськогосподарського сектору мають виявити велику рішучість і творчий підхід до управління, адаптуватися до непередбачуваних обставин і вдосконалювати свої процеси виробництва. Підвищення якості продукції

стає головним інструментом для взаємодії з іншими гравцями на ринку. Важливо зауважити, що підвищення якості продукції не тільки сприяє виживанню в умовах воєнної агресії, але і стає важливою складовою економічного розвитку країни в цілому. Якість продукції створює можливості для росту внутрішнього споживання, розвитку експорту і приваблення інвестицій, що має ключове значення для стабілізації економіки під час військової агресії. Отже, підвищення якості аграрної продукції не тільки допомагає підприємствам вижити, але і створює передумови для їхнього розвитку в умовах складних викликів. Це важливий крок до забезпечення стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектору, а також до розвитку країни в цілому. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних стратегій та інструментів для аграрних підприємств з метою підвищення якості продукції та забезпечення їхньої конкурентоспроможності в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Н. В., Кононенко О. І., Кравченко Т. В. Сутність та особливості формування конкурентоспроможності та економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 89–94. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/68-2022>
2. Земляна Л. С. Формування системи управління якістю як чинника конкурентоспроможності продукції підприємств аграрної галузі. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 207–214. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.207.214>
3. Негрей М. В., Трофімцева О. В. Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»*. 2022. № 102. С. 49–56. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06>
4. Павлова Г., Абрамович І., Бальзан М. Стратегічні заходи підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України на міжнародному ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-10>
5. Павлова О., Павлов К., Омельчук Б., Кучерява О. Формування системи управління якістю як чинника конкурентоспроможності продукції підприємств аграрної галузі. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 193–201. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.193.201>
6. Русан В. М. Функціонування аграрного сектору в умовах війни. *Інтелект XXI*. 2022. № 2. С. 13–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2022-2.3>

REFERENCES:

1. Volkova, N. V., Kononenko, O. I., & Kravchenko, T. V. (2022). Sutnist ta osoblyvosti formuvannya konkurentospromozhnosti ta ekonomichnoyi bezpeky sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv [The Essence and Features of Competitiveness and Economic Security Formation of Agricultural Enterprises]. *Market Infrastructure*, 68, 89–94. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/68-2022>
2. Zemliana, L. (2022). Formuvannya systemy upravlinnia yakistiu yak chynnyka konkurentospromozhnosti produktsii pidpryyemstv ahrarnoi haluzi [Formation of Quality Management System as a Factor of Agricultural Enterprises' Competitiveness]. *Innovation and Sustainability*, 4, 207–214. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.207.214>
3. Negrei, M. V., & Trofimtseva, O. V. (2022). Analiz funktsionuvannya ahrarnoho sektoru Ukrayiny v umovakh viyny [Analysis of the Functioning of Ukraine's Agricultural Sector in Conditions of War]. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, Economic Series*, 102, 49–56. DOI: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2022-102-06>

4. Pavlova, G., Abramovich, I., & Balzan, M. (2022). Stratehichni zakhody pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektoru Ukrainy na mizhnarodnomu rynku. [Strategic Measures to Enhance the Competitiveness of Ukraine's Agricultural Sector in the International Market]. *Bulletin of Khmelnytsky National University*, 4, 62–67. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-10>
5. Pavlova, O., Pavlov, K., Omelchuk, B., & Kucheryava, O. (2022). Formuvannya systemy upravlinnya yakistyu yak chynnyka konkurentospromozhnosti produktsiyi pidpryemstv ahrarnoyi haluzi [Formation of Quality Management System as a Factor of Agricultural Enterprises' Competitiveness]. *Innovation and Sustainability*, 4, 193–201. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.193.201>
6. Rusan, V. M. (2022). Funktsionuvannia ahrarnoho sektoru v umovakh viiny [Functioning of the Agricultural Sector in Conditions of War]. *Intellect XXI*, 2, 13–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2022-2.3>